

כמדומה, צידוק ענייני משום שכלל בעיות-היסוד של ישראל, כמו גם כל אחת מהן בנפרד, בלטו לפני הקרבות, ומשום שהקרבות ותוצאותיהם לא הוסיפו עליהן אפילו בעיית-יסוד אמיתית אחת), כדאי לעיין, למשל, בעשר שורות קצרות:

התאנים האפלות הרחישו עליהן / ועליהן ענן דק. / כמה ייסורים עוד מוננו לנו / בעולם הזה? / עז עזובה וריח / עשן וקוצים / ועדיין אנחנו רצים / אחר קערת השמיים! // כל יום הוא יום דין / ונפשנו חצויה. ("בעמק יהושפט", ע' 47)

הייסורים האמורים בשיר, כמו גם העזובה וריח העשן והקוצים, אינם צריכים, כמדומה, הסבר מיוחד. הם ממלאים את חיינו וחי אחינו שאִתם אנו נתונים בסיכסוך-ירושה, אם לא בסיכסוך-בעלות, על הארץ המלאה עזובה וייסורים. גם יום-הדין אינו צריך הסבר מיוחד באשר יום-יום, אם לא שעה-שעה, נחרץ הדין, דין הירושה והבעלות. על מה ולמה "נפשנו חצויה", ומה היא "קערת השמיים" ש"עדיין אנחנו רצים" אחריה, ילמד, אולי, מי שיטרח ויעיין ב"בעמק שילה". (השירים נכתבו, כמובן, לפני קרבות יום-הדין, וזוהי עדות, אם בכלל יש צורך בעדות על האמור בסוגריים הראשונים. בנוסף, הרי זו עדות לכך ששירה-אפילו אישית ומינורית—מוסרת מה שאינו נמסר באמצעים אחרים שתפוצתם והדיהם בציבור עומדים ביחס הפוך לדיוקם ולקיר-בתם לאמת).

בלא עמל רב ייתקל המעיין ב"בעמק שילה" בשורות ספוגות ניחוח בשל וגברי ומר וחודר במהותו כמו גם בעיצובו השירי:

עלים אפלים (41), עלעלים מרירים (17), זיקנה קופצת על הפרחים (43), ריח לענה מריר, עלה עשב צעיר / נרעד (78), העסיס הקופא מתחת / קליפת העץ (58), עלים תרוגים, שגידיהם ארגמן (7), ואין עוזר בארץ חרבה (61), עלה-עלה הפך פניו / והלבין בשקט / הנורא (9), נשנקת נשימת האדמה (11), הגרעינים, הזהב, נהמת / המכונה. הרחק, הרחק / כענן נעזב בחשכה (11), ציפור מצווחת כקרבן (13), החר הזה,

רצתה למנוע כל חשד שכוונתה "להציף" את הפרובינציאליות של הממלכה העותומאנית במ-הגרים גרמנים.

עוד ענין בעל-ערך עולה מקריאת המחקר. סיכווי של הרצל להשיג "צ'ארטר" מן ה"שולטן התורכי אפסיים היו מלכתחילה כי תורכיה התנגדה בכל עוז להתישבות אירופית בארץ-ישראל, ואילו קשר הדוק וגלוי בין התישבות יהודית לאינטרסים של מעצמה אירופית היה עלול רק להחריף את החשד. ההתישבות היהודית עד מלחמת-העולם הראשונה ניצלה אפוא את רפיונו של השלטון העותומאני בפרובינציאליות, מצד אחד, ומצד שני נהנתה מכשלונם של כמה רעיונות מדיניים שפיונו לכרוך התישבות יהודית בארץ-ישראל עם מגמות אימפריאליסטיות, בריטיות או אחרות.

אל אלכס כרמל יש לי טענה יסודית אחת. הניתוח ההיסטורי שלו שלם לגמרי בגבולות הברורים שהציב לעצמו, אך לקורא ברור מלכתחילה שלפניו עבודת-דוקטור שיצאה בצורת ספר. אין כוונתי לאפאראט המדעי, שהוא חיוני בהחלט, אלא לכך שהמחבר לא העלה בדעתו כי חיבור המיועד לקהל קוראים רחב, שאינו בקי בנושא ואין בידו דווקה להרחיב את ידיעותיו ממקורות אחרים, חייב בעריכה רצינית. נוסף לכך, דומה גם כי בגבולות הזמן והנושאים שתחם לעצמו, התמיץ כרמל הרבה מן הדראמה האנושית שבפרק-היסטוריה צדדי זה. כך, למשל, תי-אור המאבק בין הופמן והרדג הוא תמציתי ויבש, וגם אַרחה-ורבעה של העדה, במושבותיה החקלאיות ובריכוזיה העירוניים, אי-נם באים לידי ביטוי מלא.

י. ש.

"בעמק שילה"

נוכח ההיסטוריה ההמונית שציינה תגובות לא מועטות בציבוריות הדוברת עברית של-אחר קרבות יום-הדין (היסטוריה שאין לה,

* זרובבל גלעד: בעמק שילה (שירים); הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1974; 78 עמ'.

/ גבעות-עולם ירוקות / שגפן סתונית
משירה עליהן / עלי זהבה. //

גם אם ירחיק אדם / לכרפי הים או
מעבר / לקו הירוק, / ישא נפשו אל
שילה שלו— / הנער שומע, קוראים
בשמו / ואין איש עמו / אין איש /
בחשכה. //

ותכלת על כתפי / גפן של זהב. עלים
תרוגים, שגדיהם ארגמן / כדמות לב
מסורגת / ירטיטו על לבו.

נדמה לנו כי הרגשת העצב המרה שבשיר
כמו ההשלמה עם העצב המר (ואלו שתייהן
בנוסף למרירות העובדות האמורות בשיר)
תחומות במדויק בעובדה שאין תיאום בין
המעשה שעושה העם לבין הידיעה הנחרצת
של המעשה שעליו לעשות. ואפשר מאד
שההשלמה המרה עם העצב המר נעוצה
בידיעה כי מה שלא עשינו אנחנו יעשה
אחרינו ביד בנינו.

א.ת.

מראות גיחזי

באגדה התלמודית מזכירים את גיחזי בנ-
שימה אחת עם ישו כדוגמה לתלמיד שיצא
לתרבות רעה. בפואימה הפיקארסקית של
חיים גורי מופיע גיחזי, התלמיד שסרח
(“אינני אלישע מעליכם ואין מלים בפי על
החולות האלה”—ע' 67) כישו מודרני, ככופר
בדמותו של הנביא הממוסד, כדמות של
המתנבא העממי המכונה “משוגע”:

...כמו המופרע הידוע / המדבר אל הרו-
חות... (ע' 48)

פעם ופעמיים נשמעת קריאה: “מה לך פה
גיחזי? מה מעשיך?” הוא הזר הנצחי בעיר,
שאינו נוטש לעולם. במעין וינה אגדית,
הרצליאנית, הוא ה“אנטי-הרצל” שאינו חווה
מדינה אלא חווה נוראות:

נשענתי על מעקה הגשר דומה להרצל
מהורהר, ללא זקן, / צופה במים הרבים,
האפורים. (ע' 36)

* חיים גורי: מראות גיחזי (שירים); הוצאת
הקיבוץ המאוחד, 1974; עמ' 67.

שקרעי / הברזל מכות אש / על חזהו (14),
כציפרים עזות, מהירות / בשמיים מחשבו-
תיך (19), ריבי הדרורים (20), השדה האדום
(24), נופל בצוויחה לערפל (28), קוץ ממ-
איר, / מרעיל (28), חוזר ומסתער, / בוער
(30), כתר מלכות ללא רחמים (71).

עם השימוש הקצר והתמציתי בפשוטים
שבאמצעים השיריים, מושג ממז או רובד
נוסף: כתר-המלכות של העם הוא כתר-
מלכות ממשי גם אם אין בו רחמים, והוא
ממשי “בעמק שילה” כמו שהוא ממשי “בי-
מים רבים” ראשונים. שירי הקובץ נטולים
התחכמויות וחכמות שיריות ונטולים קישור-
טים שיריים כמו ביקש מחברם לתפוס ולעצב
את האמת הפשוטה והיסודית של הציבור
בו הוא חי ולמסור אותה בבהירות לאותו
ציבור, למסור אותה מסירה אישית לכל נפש
בודדת מן הציבור בשפה שבה דוברת נפש
אל נפש, בשירה. הנוף הממשי הוא אמצעי
בו משתקף הנוף האנושי בלי שיקפח הנוף
מממשותו בעוד האנושי מרחיב בו אחיזה
וביסוס ושורש על אף הזיקנה, הייסורים,
הדין והאכזריות האנושית השוטפת.

אמור מעתה כי “בעמק שילה” מוסר (בתוך
השאר, כמוכן) את הנפש החצויה של בני
עם ש“כתר-מלכות” מונח על ראשם בלי
שביקשוהו במודע ובלי שרצו בו במודע,
והוא מונח על ראשם “ללא רחמים” בברחם
מפניו וכל יום הוא יום-דין בשבילם. אלה
הם שירים שרבדי המשמעויות שלהם מוקנים
בכוח המלים שלא נכתבו יותר משהם מוק-
נים בכוח המלים שנכתבו. בהצלחה מלאה
נאמרים בשירים דברים בלי לקרוא בשמם
ואפילו בלי להזכירם. בין כותרות השירים
(“בעמק שילה”, “ארץ הבחירה”, “עצי עז-
לה”, “בעמק יהושפט”, “בהר גילה”, כמו
גם “לב האבן”, “קצווי ארץ”) לבין סיום
השירים נכללים הדברים שכוללים העץ
והאבן, הארץ והאדמה.

ואם נחוץ משל-נוף או דגימה נוספת לאמור
עד כאן, נביא את שיר-הפתחה של “בעמק
שילה”:

ימים רבים לא באתי / בין ההרים האלה: